

CONTRIBUȚII LA ISTORICUL RELAȚIILOR POLITICE ROMÂNNO-OTOMANE (1812—1914)

de dr. NICOLAE CIACHIR

Românii, în lupta lor pentru emancipare socială și națională, trebuiau să țină cont de marile state europene și în special de cele trei imperii care o învecinau : otoman, habsburgic și țarist. Habsburgii, în urma ocupării Transilvaniei (1699), reușesc să încorporeze și Oltenia prin pacea de la Passarovitz (1718) și numai victoriile militare ale otomanilor, conjugate cu eforturile diplomației franceze și cu insistențele românilor readuc provincia Țării Românești, hotărâre legiferată prin tratatul de la Belgrad (1739)¹. Apetitul revine în urma încorporării unei părți din Polonia în 1772, ceea ce duce la acapararea Bucovinei, cu cetatea de scaun Suceava și mormîntul marelui Ștefan cel Mare de la Putna (1775). Deși Maria Tereza (1740—1780) și-a arătat remușcarea față de gestul diplomației austriece, scriindu-i cancelarului Kaunitz : „Ce exemplu vom da lumii, atunci cînd facem caz de reputația și cinstea noastră, pentru o bucățică de Polonie, ori de Valahie, ori de Moldovă“² ; această veche provincie românească va rămîne sub jurisdicția Vienei, pînă la 1918, supusă unei puternice și permanente deznaționalizări.

Istoricul rus N. Borețchii-Bergfeld, în documentata sa lucrare *Istoriia Rumîinii* (apărută la Petersburg în 1909), își punea întrebarea : ce foloase au adus românilor războaiele pe care Rusia și Austria le-au dus cu otomanii în sec. al XVIII-lea ? Și tot el răspundea : pozitive, deoarece au subminat dominația otomană în Principate și au dat noi impulsuri acestora în lupta lor de emancipare. Însă românii, deziluzionați de politica habsburgică, și-au îndreptat privirile spre Petersburg, dar speranțele lor au primit o puternică lovitură, la vestea păcii de la București (1812), cînd au pierdut o mare parte din Moldova³.

În noua conjunctură, arată istoricul rus, era necesară o înțelegere tacită între otomani și români, încît primii, luptînd pentru integritatea teritorială a imperiului, implicit făceau servicii Țării Românești și Mol-

¹ Acte și documente privind istoria renașterii României, I, p. 48—58. Tratatul avea 23 de articole, era redactat în limba latină. Articolul 4 prevedea retrocedarea Olteniei (Valahia austriacă), cu munți cu tot, cu fortăreața Perișani din Loviște, de asemenea insula și cetatea Orșovei.

² Pentru politica Austriei în sec. XVIII vezi Erich Zöllner, *Histoire de l'Autriche des origines à nos jours*, Paris, 1966, p. 291 și urm. ; vezi și Gaston Zeller, *Les temps modernes*, II, *De Louis XIV à 1789. Histoire des relations internationales*, publiée sous la direction de Pierre Renouvin, Paris, 1955, p. 198 și urm.

³ N. Borețchii-Bergfeld, *Istoriia Rumîinii*, Petersburg, 1909, p. 179—180.

dovei. Aceasta era poziția pe care erau nevoiți s-o adopte românii, pentru a-și păstra ființa națională, când imperiile creștine vecine îi amenințau cu dispariția⁴.

Desigur, nu trebuie privite lucrurile simplist, în sensul că din 1812 relațiile româno-otomane ar deveni idilice, iar poziția celor două imperii creștine să fie suspectată perpetuu. Românii nu uitau că Imperiul otoman rămânea puterea suzerană, care, prin tribut și numeroase alte obligații, storcea de secole bogățiile țării. Românii nu uitau că teritoriile românești continuau să fie încorporate la Imperiul otoman (cum era cazul Dobrogei), iar cetăți de prim rang, ca Giurgiu, Turnu, Brâila, nu numai că erau raiale turcești, dar paralizau economic și strategic (plantate în stînga Dunării) dezvoltarea firească a celor două Principate.

Tînăra diplomație românească era nevoită să se conducă după principiul lordului Palmerston, diplomat și om politic, că Imperiul englez nu are nici dușmani și nici prieteni permanenți, ci doar interese permanente⁵. Toate acestea le intuise perfect Tudor Vladimirescu în 1821, care se ridicase pentru instaurarea unei noi ordine sociale în interior, în cadrul unei largi autonomii, fără ruperea legăturilor de suzeranitate cu Poarta otomană⁶. Tudor dorea să rezolve doleanțele țării cu otomanii pe cale pașnică, avînd viu exemplul sîrbilor, care n-au reușit să devină independenți nici în urma sprijinului rusec, concretizat prin războiul din 1806—1812, la care căpetenia pandurilor români participase efectiv⁷. Miloș Obrenovici adoptase o altă tactică decît Karageorge, a dialogului cu otomanii, rezultatul soldîndu-se cu acordarea autonomiei⁸. În plus, documentele de arhivă rusești și concluziile ultimelor lucrări ale istoriografiei sovietice ne arată cert că nici Ipsilanti și nici Vladimirescu n-au primit asigurări că acțiunile lor vor fi urmate de intrarea trupelor țariste în Principate și de declanșarea unui război împotriva Imperiului otoman⁹.

Protectoratul rusec asupra Principatelor Române și Serbiei, instaurat în mod oficial prin pacea de la Adrianopol (1829), încorporarea întregii Delte a Dunării și subordonarea Imperiului otoman de către monarhia nordică, prin tratatul de la Unkiar Iskelessi (1833), au neliniștit profund puterile europene privind atît viitorul sud-estului european, cît și existența Turciei. Nu întîmplător, în 1834, se ajunge la cvadrupla alianță (Anglia, Franța, Spania, Portugalia), care să contracareze înaintarea Rusiei și Austriei spre Strîmtori și Istanbul. Ani de zile i-au trebuit diplomației britanice ca să ajungă la iscălirea Convenției de la Londra (1841), unde Imperiul otoman este pus sub garanția marilor

⁴ *Ibidem*, p. 179—180. Sinteza în 12 volume a istoriei URSS arată că țarul încerca să compenseze insuccesul de la Tilsit (1807), prin „cucerirea Finlandei în nord și a Principatelor Dunărene în sud” (Istoria SSSR, tom. IV, Moscova, 1967, p. 109, sub redacția lui A. V. Fadeev).

⁵ Lord Palmerston, *Sa correspondance intime pour servir à l'histoire diplomatique de l'Europe de 1830 à 1865. Première partie, 1820—1849*, Paris, 1878, p. 113.

⁶ Gh. Iscru, 1821 — *moment crucial în istoria modernă a României*, București, 1981, p. 22.

⁷ N. Ciachir, *Istoria modernă a Serbiei*, București, 1974, p. 25.

⁸ *Ibidem*, p. 34—35.

⁹ *Documenti Rossiskogo Ministerstva inostranîh del Vneșniaia politika Rosii XIX i naceala XX veka*, tom. XI, Moscova, 1979.

puteri (Anglia, Rusia, Austria, Franța, Prusia), care îi asigurau inviolabilitatea teritoriilor stăpînite direct ori indirect.

Istoricul francez J. Droz face remarcă că triumful lui Palmerston a fost considerabil, chiar dacă metodele folosite erau lipsite de curtoazie și chiar brutale, el devenind unul din marii promotori ai Angliei ca putere mondială ¹⁰.

Desigur, britanicii nu făceau dezinteresat o asemenea politică, căci pe baza tratatului economic din 1838 mărfurile lor pătrundeau avantajos în toate teritoriile pendinte de Imperiul otoman, inclusiv și în Principatele Române.

Otomanii, dînd dovadă de luciditate, îl recunosc pe Ion Ghica ca trimis diplomatic la Istanbul (încă la 17 mai 1848), recunosc Locotenența Domnească, impusă de revoluția de la 1848, ca guvern legitim al Țării Românești, ceea ce duce la recunoașterea noului regim în zilele următoare și de către Anglia, Prusia și Grecia ¹¹. Pînă la urmă, după cum se știe, puterea suzerană și cea protectoare vor înăbuși cu trupe revoluția română.

Deoarece țarul Nicolae I dă ordin trupelor să ocupe Principatele Române (iunie 1853), pentru a obliga Turcia să satisfacă o serie de pretenții rusești, se declanșează războiul Crimeii (1853—1856), care se soldează cu înfringerea țarismului, otomanii fiind ajutați militar de către Anglia, Franța, Piemont, iar Austria și statele Confederației germane adoptînd o poziție net antirusă.

Tratatul de la Paris (1856), punînd Principatele Române sub tutela celor 7 mari puteri (termenul este impropriu pentru Prusia și Piemont, dar a intrat în uz), face aproape imposibilă o intervenție unilaterală, care să atenteze la integritatea teritorială a acestora. S-au încercat totuși unele tranzacții : astfel Napoleon al III-lea propusese Habsburgilor anexarea Moldo-Valahiei, în schimbul cedării Lombardiei către statul italian sub dinastia de Savoia.

Deși Imperiul otoman s-a opus unirii celor două Principate Române, la sugestia britanică a anulat alegerile falsificate, l-a recunoscut pe Alexandru Ioan Cuza ca Domn în ambele Principate — deși acest lucru contravenea Convenției de la Paris din 1858 —, l-a primit la Istanbul cu toate onorurile, iar în 1866, cînd s-a urcat pe tron Carol I, n-a intervenit cu armată, deși era îndemnat de unele dintre marile puteri, limitîndu-se la concentrări de trupe și proteste.

Deoarece otomanii n-au recunoscut independența țării pe calea tratativelor, România și-a proclamat independența de stat deplină la 9 mai 1877, cîștigată imediat pe cîmpurile de luptă din sudul Dunării, avînd ca parteneri Rusia, Serbia și Muntenegru și înfruntînd trupe de elită otomane de sub conducerea viteazului și talentatului general Osman pașa ¹².

¹⁰ J. Droz, *Histoire diplomatique de 1648 à 1919*, Paris, 1972, p. 313.

¹¹ *Anul 1848 în Principatele Române*, vol. III, București, 1902, p. 274.

¹² N. Ciachir, *Războiul pentru independența României în contextul european (1875—1878)*, București, 1977, p. 202—211 ; vezi și Ernelki Halii Sedes, 1875—1878 *Osmanlı Ordusu Savaşları. 1877—1878. Osmanlı Rus ve Rumen Savaşları (Luptele armatei otomane între 1875—1878. Războiul ruso-românno-turc din 1877—1878)*, Istanbul, 1935.

Independența României deschide o nouă etapă în relațiile cu otomanii, relații între două state egale în drepturi și fără litigii teritoriale¹³. În discursul lui Mihail Kogălniceanu, din 9 mai 1877, ilustrul om de stat avea viziunea viitorului când declara: „Noi voim să fim bine cu toate popoarele... și chiar cu Turcia; și cu Turcia vom face legături nouă, iar nu să rămânem în acele legături ca pînă astăzi, care nu mai au rațiunea lor de a fi”¹⁴, iar la 2 februarie 1878, Kogălniceanu dorea să repatrieze pe cei 6.000 de prizonieri otomani „care din partea noastră sînt liberi de a se întoarce acasă la ei”¹⁵.

La rîndul său, Imperiul otoman recunoaște independența noastră înaintea Italiei, Angliei, Franței și Germaniei. În septembrie 1878, cele două state trec la schimbul de diplomați, conform noii situații, România trimițînd pe primul său ministru extraordinar și plenipotențiar, în persoana lui Dumitru Brătianu. De Legația română de la Istanbul depindeau consulatele generale din Salonici, Smirna, Adana, iar ulterior cele din Monastir, Ianina etc. De Legația otomană de la București depindeau următoarele consulate, care vor lua ființă astfel: Iași (1879), Călărași (1880), Tulcea (1880), Constanța (1882), Giurgiu (1891), Turnu Severin (1892), Brăila (1895), Galați (1897) etc.¹⁶.

Ca urmare a unei politici de totală toleranță și înțelegere a guvernului român față de toate naționalitățile, din 1880 încep să se întoarcă în Dobrogea o parte din refugiații musulmani¹⁷. În același timp, sultanul dădea un dîneu în cinstea lui D. Brătianu, cu care ocazie declara: „...că o necesitate imperioasă pentru Turcia și România este de a întreține relațiile cele mai amicale”¹⁸. Iar în timpul lucrărilor conferinței de pace de la București (1886), în vederea aplanării conflictului armat între Serbia și Bulgaria, George Ghica transmitea din Pera „expresia sentimentelor guvernului turc față de atitudinea corectă a guvernului român”¹⁹.

În 1891, sultanul elogia națiunea română, era favorabil creșterii teritoriului țării, deoarece provincii locuite în majoritate de români trăiau în afara granițelor statului, aluzia fiind vizibilă mai ales la Transilvania²⁰, căci cele două state „au interese identice, primejdii comune și este necesară o Antantă între România și Turcia”²¹.

¹³ Vezi pt. amănunte N. Ciachir, *Contribuții la istoricul relațiilor româno-turce (1878—1914)*, în „Buletin de studii și referate ADIRI”, nr. 5 23/1970, 36 p.

¹⁴ *Documente privind războiul de independență*, vol. II, București, 1955, p. 668.

¹⁵ N. Iorga, *Correspondance diplomatique*, doc. 675, p. 450.

¹⁶ Arh. MAE, fond 21, dos. 21, Repr. literele K-2, S, E-2, O-2, S-14.

¹⁷ Arh. MAE, fond 21, voi. 33, f. 20.

¹⁸ Arh. Ist. Centr., Arh. St. Buc., fond Casa Regală, dos. 25 (1880), f. 1.

¹⁹ Arh. MAE, fond 21, dos. 41, telegr. cifr. din 4 febr. 1886; vezi și N. Ciachir, *La conclusion de la paix de Bucarest*, în „Revue des études sud-est européennes”, nr. 3-4 (1965); vezi și N. Ciachir, *Orașul București — locul tratativelor conflictului balcanic din 1885—1886*, în „Materiale de istorie și muzeografie”, nr. 7, București, 1969.

²⁰ Această străveche provincie românească a revenit României prin voința întregului popor, vezi pt. amănunte Mircea Mușat, *Înfăptuirea maselor populare din România din anul 1918 în confirmarea lor pe plan internațional*, în „Anale de istorie”, nr. 2, (1976), p. 60 și urm.; vezi și Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *Viața politică în România, 1918—1921*, București, 1976.

²¹ Arh. St. Buc., fond Casa Regală, dos. 19 (1891), f. 1.

În 1897, cînd Imperiul otoman se afla în război cu Grecia, iar Serbia și Bulgaria concentrau trupe la graniță, Turcia insista să încheie un tratat defensiv cu România, menținîndu-se în Balcani statu-quo-ul stabilit de tratatul de la Berlin ²².

La 9 mai 1905, guvernul turc emitea o iradea, prin care recunoștea și permitea constituirea de comunități aromâne în cadrul Imperiului otoman ²³. De altfel, se cunoaște atitudinea tolerantă a guvernului otoman față de vlahii balcanici în tot cuprinsul evului mediu, fie că erau stabiliți în Macedonia, în zona munților Pind, în Epir, Tesalia, coasta Dalmației, ori pe teritoriul Albaniei. Scoțînd în evidență importanța vlahilor în istoria sud-estului european, A. D. Xenopol arată că „... acești armatoli sau căpitani erau cu toții de origine română, pe care turcii încă de la prima lor intrare în Europa îi găsise agățați pe vîrfurile munților, așezați în niște sate sau orașe ce păreau mai curînd aninate de cer decît așternute pe pămînt, și care rămăsese cu locuința în acele regiuni, ce păreau a nu putea fi călcate de picior omenesc. Toți acești armatoli păstrase în vîgăunile lor o neatîrnare aproape deplină de puterea turcească” ²⁴.

Istoricul și etnograful ceh Siș Vladimir consemna următoarea întîmplare petrecută într-un sat cu aromâni, din Macedonia, lîngă Kicevo. Cînd au venit soldații cu dispoziția guvernului de a-i trece la mahomedanism, țărani au cerut păsuire cîteva luni, care li s-a și dat, pînă termină toată carnea de porc ²⁵.

În primul război balcanic (1912), cînd era amenințată capitala otomană și au fost debarcate trupe internaționale pentru a asigura securitatea Istanbulului, turcii au solicitat și un detașament român. Cu această ocazie au fost debarcați marinari români, sub conducerea căpitanului-comandor Negru, deplasarea făcîndu-se cu crucișătorul Elisabeta ²⁶.

În al doilea război balcanic (1913), România și Imperiul otoman vor fi alături, sultanul dorînd „relațiile cele mai cordiale cu România”, făcînd în plus apel la țara noastră, care să medieze un schimb de insule între Turcia și Grecia ²⁷.

Ceva mai tîrziu, ilustrul nostru diplomat Nicolae Titulescu, referindu-se la Antanta Balcanică, unde România și Turcia erau partenere, sintetiza magistral o serie de aspecte din trecutul comun astfel: „Dacă țara mea a acordat o încredere nelimitată loialității Turciei, ea nu face

²² Deși România a evitat să încheie un asemenea tratat cu otomanii, pentru a nu aduce prejudicii luptei de recuperare a unor teritorii de către statele balcanice, istoricul bulgar Veska Nikolovna, în studiul *La Bulgarie et les pays voisins pendant la guerre greco-turque* (1897), apărut în „Revue bulgare d'histoire”, nr. 4 (1981), face afirmația gratuită că inițiativa unui tratat ofensiv și defensiv româno-otoman ar fi aparținut României (după o informație a unui diplomat francez acreditat la Sofia), care urmărea să-și lărgească teritoriul spre sud și să capete noi privilegii pentru aromâni (p. 35—37).

²³ Arh. MAE, fond 21, vol. 47, f. 97.

²⁴ A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, vol. IX, p. 33—39.

²⁵ *Die Mazedonien*, Zürich, 1918, p. 384.

²⁶ Arh. MAE, fond 21, voi. 67, f. 151.

²⁷ N. Ciachir, *Rolj gosudarstv iugo-vostoka Evropi v mejdunarodnih otnošeniah* (1908—1913), în „Nouvelles études d'histoire”, vol. VI, Bucarest, 1980, p. 281—283.

decit să execute testamentul domnitorului Ștefan cel Mare, care în secolul al XVI-lea spunea, pe patul de moarte : Dacă veți fi vreodată nevoiți să cădeți la învoială cu vreunul din dușmanii voștri, alegeți-i pe turci, pentu că ei sînt cei mai cinstiți“.

Autorul acestei comunicări și-a propus doar să puncteze unele momente din trecutul politic al celor două popoare, scoțînd în evidență relațiile bune, chiar cordiale, în perioada 1878—1914, chiar dacă pe parcurs au fost neînțelegeri, care au fost tratate cu bunăvoință de ambii parteneri.

Statul român a salutat mișcarea de regenerare a Imperiului otoman, provocată de revoluția burgheză din 1908 a junilor turci, în acest sens exprimîndu-se numeroși oameni politici ²⁸.

În același timp, ziarul turc „İkdam“ scotea în evidență libertățile de care se bucură elementul musulman în România. Astfel în ambele județe dobrogene (Tulcea și Constanța) sînt doi muftii plătiți de guvern, două tribunale religioase, peste 300 moschei, 107 hogi, 100 imami etc. La Babadag a luat ființă un seminar musulman (medress), care s-a mutat apoi la Medgidia, iar musulmanii care își fac serviciul militar în armata română pot purta fes. Există musulmani ofițeri activi în armata română, iar ministrul de război, generalul Averescu, vrea să alcătuiască o companie specială din musulmanii din cadrul regimentului de călărași București ²⁹.

Asemenea știri apărute în cel mai popular ziar turc, informează un diplomat român, „... au făcut o frumoasă impresie în cercurile politice turcești“ ³⁰.

Este cazul să amintim că a existat, de asemenea, un comerț activ între cele două state. România exporta făină de grîu, orz, brînzeturi, lemn de construcții, spirtoase distilate, legume, oi, capre, vinuri, piei, petrol, benzină, unt, mobile tapițate etc. ³¹; și importa în special untdelemn, tutun, lămii, portocale, bumbac brut, halva, pește, legume proaspete etc. ³².

CONTRIBUTIONS A L'HISTORIQUE DES RELATIONS POLITIQUES ROUMAINES-OTTOMANES (1812—1914)

Résumé

L'article est fondé surtout sur des matériaux des archives roumaines (Arch. M.A.E., Arch. St. Buc., le fond de la Maison royale) et sur des ouvrages de l'historiographie roumaine, russe et soviétique, turque, française, allemande etc.

²⁸ N. Ciachir, *Implicațiile pe plan european ale revoluției turce din 1908*, în „Revista de istorie“, nr. 9 (1978).

²⁹ Arh. MAE, fond 21, vol. 55, f. 248—252 (cuprinzînd paginile ziarului „İkdam“ cu traducerea respectivă).

³⁰ *Ibidem*, f. 237.

³¹ Arh. MAE, fond T.6, vol. I (nenumerotat).

³² *Ibidem*.

On met l'accent surtout sur les moments majeurs de l'histoire des deux États, moments que l'on peut diviser en deux parties.

1. Durant la période 1812—1877, les Principautés, puis la Roumanie, reconnaissent la suzeraineté ottomane. Dans le contexte complexe de l'existence des 3 empires qui l'environnaient : ottoman, celui des Habsbourg et celui du Tzar, notre corps diplomatique a dû faire preuve de beaucoup de souplesse, et spécialement parce que la Russie et l'Autriche ont réussi au XVIIIe s. et au début du XIXe s. à arracher quelques uns de nos territoires.

Les Ottomans, luttant pour l'intégralité territoriale de l'Empire après 1812, aidaient implicitement les Roumains, qui étaient menacés avec la disparition de la part des deux empires chrétiens voisin. Bien sûr, toutes ces relations doivent être évaluées d'une manière non idyllique, mais liées à toute la conjoncture européenne.

2. Après la victoire de la Guerre pour l'Indépendance de 1877, reconnue par l'Empire ottoman (1878), s'établissent des relations d'égalité, conclues par des traités et accords, arrivant même à des moment cordiaux.